

מאזרות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

הלל: לא לנו ה' לא לנו (תהלים קטו)
בקשה היא לפעמים חצי הודאה

שיעזור לנו לא בגלל זכויותינו, אלא למען שמו. אף לאחר מכן, ההשוואה בין אלוקינו ובין אלוהי הגויים אינה נשמעת כהודאה על גדלותו ועזרתו לנו, אלא כמעין נימוק לכך שאנו מבקשים את עזרתו.

קושי זה ועוד נימוקים הביאו את הרב ליכטנשטיין¹ להבחין בין "הלל" ל"הודאה":

הראשון, מטרתו מתן שבח לקב"ה על רוממותו וגדלותו יתברך ומוקדו הוא קודשא בריך הוא, שאותו אנו משבחים ומפארים ואת תאריו וכבודו אנו מקדשים. בעוד שהשני, משמעותו מתן תודה לריבוננו של עולם על הטובה שהיטיב עמנו.

כך הוא מסביר את הכללתו של כל מזמור קטו ואף את קטו בחלקו הראשון של ההלל שאינו הודאה על הנסים, אלא שבח על היותו של הקב"ה אלוקינו.

אולם הסברו זה אינו מבדל בין החלק הראשון של המזמור לחלקו השני ואינו מבחין בין הלל שלם לאמירת חצי ההלל.

ניתן אולי להמשיך בדרכו גם להבדלים אלו.

בחצי הראשון של מזמור קטו, הנקרא בהלל שלם, וכן בחצי הראשון של קטו, ההדגשה של המזמור אינה של שבת. העיקר בחלק זה הוא בקשה; מבקשים "תן כבוד" ו"למה יאמרו הגויים" וכל השבח שלאחר מכן הוא סוג של נימוק לבקשה. בפרק קטו שוב אנו מבקשים, "אנא ה' מלטה נפשי".

כאשר יש חיוב ממשי של הלל, כאשר אנו מודים לה' מכל לבנו על עזרתו לנו, גם הבקשה היא חלק מההודאה. ויתרה מכך, הבקשה לעתיד מקדימה את ההודאה. כאשר אמירת ההלל באה מתוך חיוב אמיתי או מתוך עומק הרגש של הצלת ישראל מיד אויביהם, אז יש לנו את חיוב וזכות לבקש את המשך הצלתו של הקב"ה אותנו מפני שאין אנו מבקשים את זה לעצמנו אלא, "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד".

כאילו אנו אומרים: נכון הקב"ה שבאנו להודות, אבל קודם כל אנא בבקשה תמשיך לעזור לנו. אולם כאשר חיוב ההלל הוא "מנהג", החליטו חכמים להוריד את החלקים הללו דווקא. כאשר אין חיוב אמיתי, כאשר ההלל אינו מגיע מפרץ של שמחה עמוקה, אין מקום לבקש קודם על המשך עזרתו של הקב"ה. את זה נעשה במקומות אחרים בתפילה. במקרה כזה נאמר הלל ורק נודה על מה שהיה.

בשביעי של פסח, בימי חול המועד פסח ובראש חודש, אומרים "חצי הלל", כלומר מדלגים על שני קטעים בהלל: "לא לנו" ו"אהבתי כי ישמע". שני הקטעים אינם מזמורי תהלים שלמים, אלא חצאי פרקים. אנו מדלגים על חציו הראשון של הפרק ואומרים רק את חציו השני. בימים שבהם אומרים "חצי הלל" מדלגים על חציו הראשון של פרק קטו ומתחילים לומר רק את חציו השני, החל מפסוק יב ("ה' זכרנו"). כך גם בחלק הבא של ההלל, בפרק קטו, מדלגים על חציו הראשון ("אהבתי") ומתחילים רק מפסוק יב ("מה אשיב"). מה הסיבה והמשמעות של דילוג זה על שני חצאי הפרקים הללו?

באופן הלכתי ניתן להסביר את הדילוג באופן שונה לפסח ובאופן שונה לראש חודש. בפסח, בשביעי של פסח, אין אומרים הלל שלם כיוון שהייתה בו קריעת ים סוף ומתו בו חיילי פרעה. על כן אין השמחה נמצאת באותה מדרגה. "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?" שאל הקב"ה את המלאכים, וגם אנו ממעיטים במשהו את אמירת השירה ומדלגים מעט. בכך שאיננו אומרים את המזמור המלא ומתחילים רק באמצעו אנו מביעים את השתתפותנו בצער השכינה על מות יצירי הקב"ה. כיוון שבשמיני אין אומרים הלל מלא, נוהגים כך גם בחול המועד, שלא ייראה כאילו חול המועד חשוב יותר מהחג השני.

בראש חודש סיבת הדילוג שונה במעט. חיוב אמירת ההלל בראש חודש הוא פחות מחיוב אמירת ההלל בחגים או כתודה על הצלת ישראל מיד צר (כמו בחנוכה או ביום העצמאות). ההלכה מגדירה את חיוב ההלל בראש חודש כ"מנהג" ועל כן אומרים רק חצי הלל ומדלגים על שני הקטעים הנ"ל, כדי להביע הבדל זה בחיוב האמירה (מאותה סיבה, לפי הספרדים אין מברכים על ההלל בראש חודש). זה ההסבר ההלכתי.

אולם בהתבוננות בפרקים עצמם עולה שאלה נוספת. החלוקה הנוצרת בתוך הפרקים אינה שרירותית. פרק קטו, שהוא חלק מההלל השלם, במיוחד בחציו הראשון שעליו אנו מדלגים בימים של חצי ההלל, נראה כפרק שאינו מתאים להלל. אין זה פרק של שבח והודיה, אלא בחלקו הוא סוג של תחינה ובקשה ובחלקו הוא פרק של תקווה והבטחה.

"למה יאמרו הגויים איה נא אלוהיהם", אינו שבח; זוהי בקשה ותחינה לקב"ה שיציל אותנו מלהיות משיסה בגויים. גם באמירה "לא לנו ה' לא לנו" אנו מתחננים לה'

מולי קימל

מרצה בהתמחות לתקשורת

פרשת מקץ

שנה. יעקב אבינו, ששמע כי "יש שבר במצרים", שולח את בניו למצרים. למילה שבר יכולות להיות שתי משמעויות סותרות: האחת, מזון הבונה ומחזק את החיים, והשנייה, הריסה, חלק משלם, שסותרת את בניין החיים.

במצרים יש לא רק שבר – מזון, אלא גם שבר ממשפחתו השבורה של יעקב, חלק שנעלם מזמן, שכעת הוא האחראי, המשביר לכל מצרים.⁴

האחים המגיעים למצרים אינם מזהים את אחיהם, אך יוסף מזהה בהחלט: "וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם" (שם מב, ז).

מדוע יוסף בחר להתנכר לאחיו ולא לחשוף את זהותו לפנייהם? הרש"ר הירש מסביר בפירושו לפסוקים כי לאחר ששמעו האחים את חלומו של יוסף ראו בו אדם שאפתן ושתלטן המהווה סכנה לעצמם. במעשה ההתנכרות רצה יוסף להוכיח שאף על פי שהוא כעת בעל כוח ויכול לעשות בהם ככל העולה על רוחו, ולמרות כל מה שעשו לו אז – הוא גומל להם חסד, גומל להם טובה, תחת הרעה שעשו לו.

"וַיֵּאמֶר אֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֶפְוֵא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזְמַרְתְּ הָאָרֶץ בְּכֻלְכֶם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְּחָה" (שם מג, יא).

יעקב אבינו, המתרצה לבסוף ומסכים לשלוח את בנימין תחת אחריותו של יהודה, מבקש מהבנים לקחת אתם בחזרתם אל מצרים מזמרת הארץ ולתת ממנה למשנה למלך. מהי זמרת הארץ?

ר' נחמן כותב: "דע כי יעקב אבינו כששלח את בניו עשרת השבטים ליוסף שלח עמם ניגון של ארץ ישראל".⁵ אך מה הטעם לשלוח אל מלך גוי ניגון קדוש מארץ ישראל? אלא שיעקב התכוון להעביר את הניגון הלאה, שיועבר מהמשנה למלך אל שאר האנשים מחוץ לארץ ישראל וכך יגיע אולי הניגון אל הבר האובד שלו, יוסף. אולי כשישמע הבר את הניגון ייזכר במשפחתו וישוב אל אביו שעדיין מקווה לשוב לראותו.⁶

הדר תומר

סטודנטית בהתמחויות לתקשורת ולתנ"ך

"ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם והנה עומד על היאור" (בראשית מא, א).

בתחילת הפרשה אנו קוראים על גאולתו של יוסף מן הבור המצרי על ידי פתרון חלומותיו של פרעה. מדוע נפתחה הפרשה במילה "ויהי", המסמלת לשון של צער? הרי יציאת יוסף מן הבור לאחר שתיים עשרה שנה היא דבר משמח!

חז"ל מסבירים שהמילה "ויהי" מרמזת על הצער הגדול שהיה ליוסף לאחר שהתווספו לו עוד שנתיים בבור המצרי, מפני שביקש את עזרתו של שר המשקים שיזכור אותו לאחר שחרורו מן הבור וידאג להוציאו משם.²

מדוע הוסיף הקב"ה ליוסף עוד שנתיים בבור המצרי? הרי אנו יודעים כי אדם המצפה לישועה צריך יחד עם זאת לפעול ולעשות השתדלות. ואכן זה בדיוק מה שעשה יוסף בבקשתו משר המשקים שיזכור אותו לפני פרעה.

על כך עונה הרב משה אביגדור עמיאל זצ"ל,³ שאמנם ההשתדלות של יוסף באותו זמן הייתה מותרת, אך היה עליו לעשות השתדלות מעשית ולא על ידי ביטחון באדם. על חוסר האמונה בעניין זה הוא נענש.

וַיִּגְלַח פְּרֵעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וַיִּגְלַח וַיְחַלְּפוּ שְׂמֹלְתָיו וַיָּבֵא אֶל פְּרֵעָה" (שם שם, יד).

מריבוי הפעלים בפסוק אפשר להבין את השינוי המהיר והפתאומי במצבו של יוסף. לאחר שנים כה רבות בבור, הכול השתנה לפתע והוא עומד לפני פרעה, פותר את חלומו ולאחר התפעלותו של פרעה ממנו הוא מתמנה להיות המשביר של ארץ מצרים, המשנה למלך.

"וַתְּחַלְּינָה שְׂבַע שָׁנֵי הַשְּׂבַע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַתְּחַלְּינָה שְׂבַע שָׁנֵי הָרָעָב לְבֹאֵת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּהְיֶה רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת וַיִּכְרַם אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לְחָם" (שם שם, נד).

פתרונו של יוסף לחלום פרעה מתממש. לאחר שנות השובע מגיעות שנות הרעב. רעב קשה פוקד את כל הארצות ובארץ מצרים ניתן למצוא מזון שעליו מופקד יוסף.

בין האנשים המגיעים "לשבור לחם" אצל יוסף יש גם אנשים מוכרים, אחיו של יוסף, שעמם לא נפגש כבר עשרים ושתיים

שנת שמיטה

סחורה בפרות שביעית

האיסור לסחור בפרות שביעית

"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו), דרשו חז"ל (עבודה זרה סב ע"א): "לאכלה" – ולא לסחורה. איסור זה הוא "לאו הבא מכלל עשה". הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות לרמב"ם אף מנה אותו במניין מצוות עשה (מ"ע ג; ודעת הרמב"ם עיינו ב"מגילת אסתר", שם), ורק משום שאין האיסור מפורש בתורה הוא נקרא בלשון חז"ל "אבק שביעית".

במהות איסור סחורה נחלקו ראשונים. הר"ש (פ"ז, ג) והתוספות (סוכה לט ע"א, ד"ה "וליתבי") סוברים שבכלל איסור זה כלול (א) לקיטה מן השדה כדי למכור; (ב) קניית כמויות גדולות במקום הזול כדי למכור אותן במקום אחר ביוקר (ראו תוספות, עבודה זרה סב ע"א, ד"ה "נמצא"). אבל הלוקט וחברו מוכר עבורו או שקטף פרות כדי לאכלם ומוכר את הנוותר – אין במכירה זו משום איסור סחורה כיוון שאין היא נעשית בדרך המסחר הרגיל (ערוך השולחן העתיד, סימן כה, ז). אמנם הלקיטה עצמה אסורה והיא נעשית כדרך הקוצרים.

לדעת הרב יהוסף אשכנזי ("התנא מצפת", מגורי האר"י הקדוש. הובא ב"מלאכת שלמה" ז, ג) והגר"א ("שנות אליהו" שם) אין מסחר אלא קנייה ומכירה, אך הלוקט משדה הפקר ומוכר אינו נחשב לסוחר בפרות שביעית.

בכלל איסור סחורה גם פריעת חוב בפרות שביעית (רמב"ם ו, י) וצביעה בצבע הקדוש בקדושת שביעית תמורת שכר (שם, הלכה ב).

גם באופני המכירה המותרים גזרו חז"ל שלא ייעשו בדרך המסחר המקובלת בשנים הרגילות, ולכן אין למכור פרות שביעית במידה, במשקל ובמניין, אין לארוז את הפרות באריזת שיווק (משנה, שביעית ח, ג) ואין למכור אותם בשוק או במקום שרגילים למכור, אלא בבית, בסמטה או בחצר (ר"ש פ"ז, ד"ה "ירושלמי"; חזון איש, סימן כו, סדר שביעית).

העוסק במסחר בפרות שביעית באופן קבוע קרוי סוחר שביעית והוא פסול לעדות (סנהדרין כד ע"ב; רמב"ם, הלכות עדות י, ד).

מתוך: מרדכי עמנואל, ערכי שמיטה, מדרשת הארץ ומצוותיה, חפץ חיים תשנ"ג, עמ' 100–101

⁵ ליקוטי מוהר"ן תניינא סג.

⁶ מתוך "נר למאור", על פי דבריו של הרב משה צבי נריה.

² "לוחות אבן", הרב אברהם צוקרמן.

³ הגינות אל עמי, בראשית.

⁴ על פי דבריו של הרב אברהם ריבלין בספרו "עיוני פרשה".